

Arda Denkel’de Eleştirel Düşünce ve Epistemizm Eleştirisi

Semih Akça*

Özet

Dış gerçeklik hakkında felsefi tartışmalar epistemolojinin en önemli tartışma konuları arasındadır. Bu tartışmalar, gerçekliğin zihinden bağımsız bir şekilde var olduğunu savunan gerçekçilik ve gerçekliğin zihinden bağımsız olarak var olamayacağı veya yumuşatılmış bir biçimde var olsa bile bilinemeyeceğini savunan gerçeksizcilik olmak üzere iki farklı ana akım çerçevesinde şekillenir. Arda Denkel’in öne sürdüğü şey ise gerçeksizciliğin altyapısını oluşturan epistemizm görüşünün çelişkili olduğudur. Kavranılanı kavrayışta eriten, yani algılananın algı gibi zihinsel olduğunu bu nedenle gerçekliğin zihinden bağımsız olamayacağını öne süren epistemizm, bu görüşü nedeniyle son radde olarak tekbencilik veya öznel idealizme erişmek zorundadır. Aksi taktirde epistemizm çelişkili olmaktan kurtulamaz. Bu çalışmanın amacı Arda Denkel’in epistemizm eleştirisini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Deney, Algı, Dış Dünya, Gerçekçilik, Epistemizm

* Bu çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalında, Prof. Dr. Hasan Aydın’ın danışmanlığında Semih Akça’ya ait devam eden tezin ‘Epistemizm’ ile ilgili kısmından, yine Prof. Dr. Hasan Aydın’ın önerisiyle üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, semih.akca55@gmail.com

Critical Thought and Criticism of Epistemism in Arda Denkel

Abstract

The problem of the possibility of knowledge is the first question of epistemology. Various philosophers answer this question as whether knowledge is possible, impossible or unknowable. The inability of philosophers to reach a consensus, indicating a lack of agreement, transforms this issue into a more comprehensive area of discussion. Rationalism and empiricism emerge as two prominent streams regarding the source of acquiring knowledge. In addition to these streams, intuitionism, which asserts that a human faculty rejecting the reliability of reason and experience can serve as a source of knowledge, and synthesis, which suggests the necessity of combining reason and experience as sources, provoking different debates. These discussions are shaped within two main streams: ‘Realism’, which argues that reality exists independently of the mind, and ‘antirealism’, which claims that reality either cannot exist independently of the mind or if it does, it cannot be known in its unmediated form. What Arda Denkel proposes is that the foundation of antirealism, namely ‘epistemism’ is contradictory. According to Denkel, knowledge is about apprehensions concerning things apprehended. Confusing apprehension with the apprehended leads to ‘idealism’. Pythagoreans, who reflect subjective mental contents onto external objectivity by aligning apprehension with the apprehended, assert that things can only be apprehended through numbers because the order of things can be expressed with numbers. Eleatics, on the other hand, consider apprehension and the apprehended as the same thing, arguing that everything that can be thought of has existence, and that something that does not exist cannot be thought of. Denkel refers to the attitude of dissolving the apprehended in apprehension as epistemism. Epistemism links the objective reality of the external world to subjective mental contents. While Descartes is the founder of this approach, Berkeley is its most consistent advocate. Berkeley’s dictum “Esse est percipi” is precisely an epistemist dictum. Denkel makes an important distinction regarding epistemism: if epistemism is not confused with perceptual realism as in Descartes or Kant, it leads either to solipsism or subjective idealism. Otherwise, epistemism cannot escape contradiction because it holds that reality is only reality within our knowledge. Ultimately, it leads to an idealist ontology. Accordingly, epistemism, the foundation of antirealism, becomes solipsism at the extreme end under the umbrella of antirealism, and softened versions lead to subjective idealism, neutral monism, and similar attitudes. The purpose of this article is to examine Denkel’s criticism of epistemism.

Keywords: Knowledge, Experience, Perceptions, External World, Realism, Epistemism

Giriş

İnsan doğası gereği merak eden bir canlıdır ve çevresi, kendisi, dünya gibi hemen hemen her şey hakkında bilgi edinmek ister. Bilgi peşinde olmayan, merak etmeyen herhangi bir insan yoktur demek oldukça zordur. Her ne kadar felsefe Antik Yunan’da varlık hakkında tartışmalarla ortaya çıkmış olsa da, varlık hakkında bir bilgi arayışı olarak ortaya çıktığını, yine burada bilginin ve bilmek isteğinin ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Burada vurgulamak istediğimiz şey Antik Yunan doğa filozoflarının bilginin nasıl elde edileceği, bilginin doğruluğunun ölçütleri gibi konular hakkında değil varlığın bilgisini elde etme amacıyla oldukları, epistemoloji alanında değil ontoloji alanında uğraş verdikleridir. Bilgi konusu felsefi bir sorun olarak sofistlerle ortaya çıkar. Daha sonra özellikle Platon, Aristoteles gibi filozoflarla birlikte felsefenin alanlarından biri haline gelen epistemoloji öne çıkmaya başlar.

Epistemolojiyi Ahmet Cevizci şöyle tanımlar: “... bilgiyi genel olarak ele alan, bilgiyle ilgili problemleri araştıran, bilginin kaynağını, doğasını, doğruluğunu, sınırlarını inceleyen [felsefe] dalı.” (A. Cevizci 1999: 307). Bu noktada bilgi hakkında soruşturma yapmakla bir şeyin bilgisine erişmek arasındaki ayrım görülmektedir. Epistemolojinin ilk sorusu Ahmet Arslan’ın da dediği gibi bilginin mümkün olup olmadığıdır. Filozofların hepsinin bu konu hakkında aynı görüşte olduklarını söyleyemeyiz. Bilginin mümkün olduğunu düşünen veya mümkün olmadığını düşünen dogmatik olarak adlandırılan filozoflar ile bilginin mümkün olup olmadığının bilinemeyeceğini düşünen kuşkucu olarak adlandırılan filozoflar vardır. (A. Arslan 2021: 40). Filozofların farklı görüşlerde olmaları da bize bilginin mümkünlüğü hakkında ortak bir paydada buluşulmadığını gösterir. Hatta filozoflar arasında bilginin kaynağı hakkında bile bir uzlaşısı söz konusu değildir. Bilginin ana kaynağını akıl olarak belirten Platon, İbni Sina, Descartes, Spinoza, Leibniz gibi filozoflar akılcı (rasyonalist); bilginin ana kaynağını duyu ve deney olduğunu öne süren Locke, Hume gibi filozoflar deneyci (empirist) olarak adlandırılır (A. Arslan 2021: 42) ve bu iki akım birbirleriyle çatışma halindedir. Lakin bilginin kaynağı hakkında ki tartışmalar yalnızca bu iki akımla sınırlı değildir. Akla ve deneye güvenmeyen ve insani yetinin bilgiye kaynak olduğunu öne süren Plotinos, Gazzali ve Bergson gibi sezgicilerle (A. Arslan, 2021 41), bir başka akım olarak yalnızca akıl veya yalnızca deneyin yetmeyeceğinden dolayı akıl ve deneyi birleştiren Aristoteles, Kant gibi sentezciler de farklı

tartışmalara kapı açar. Yani bilgi konusu yüzyıllardır felsefenin güncel ve tartışmalı konularından biridir. Bilgi konusu hakkında ki tartışmalar ilerleyerek dış dünyanın bilgisi hakkında yoğun ve hararetli bir tartışma odağına dönüşür. Bu tartışma dış dünyanın gerçekliğinin bilinebileceği (gerçekçilik) ve bilinemeyeceği (gerçeksizcilik) gibi akımlar ortaya çıkarır. Bu çalışmada öncelikle dış dünyanın bilgisi sorununun ne olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra gerçeksizcilik akımının altyapısı oluşturan ve Arda Denkel'in epistemizm adını verdiği tutum incelenerek Denkel'in epistemizm eleştirisi üzerinde durulacaktır.

1. Dış Dünyanın Bilgisi

Epistemolojinin bilginin mümkünlüğü olan ilk sorusunu ileri taşıyan dış dünyanın bilgisi sorudur. Bilgi hakkında filozofların arasında ortak bir uzlaşma olmadığı gibi dış dünyanın bilgisi hakkında da ortak bir görüş yoktur. Belirli akımlarla kategorileştirilen filozoflar kendi akımlarının yöntemlerini bu sorunun çözümü için de kullanırlar. 'Dış dünya gerçekten var mıdır?' sorusuna rasyonalizm, nesnelerin varlığını insan aklına bağlayarak dış dünyanın gerçekliğine yanıt verir. Empirizm, nesneyi duysal bir varlık olarak ele alıp dış dünyanın gerçekliği hakkında deneyim aracılığı ile söz edebilir. Kuşkuculuk ise bu iki yanıtı da eleştirerek nesnenin bilgisinin erişilemez olduğunu söyler. Bu görüşlerden hareketle dış dünyanın gerçekten var olup olmadığı sorunu aslında görünüşteki nesnelerin gerçek nesnelerin kendisi olup olmadığı sorunuyla örtüşür. Bu sorunu daha iyi çözümlemek açısından Bertrand Russell'a kulak vermekte fayda var.

Russell, *Felsefe Sorunları* adlı kitabının "Görünüş ve Gerçek" bölümünde, 'görünüşün', 'gerçeğin' bir belirtisi yani görünen şeyin gerçeğin kendisi olup olmadığını hatta görünüş gerçeğin kendisi değilse gerçeğin varlığının bilgisine ulaşabilmenin mümkünliğini tartışmak için masa nesnesini ele alarak, görünüşteki masanın gerçekte bir masa olup olmadığını tartışır. Felsefe tarihinden filozoflara göndermeler yaparak bu sorunu çözümlemeyi amaçlayan Russell'a göre masa şaşırtıcı bir soruna dönüşür (B. Russell 2019: 33). Bunun yanı sıra Russell, Leibniz ve Berkeley'in gerçek bir masanın var olduğunu kabul etmelerine rağmen gerçek bir masanın ne türden bir şey olduğu sorusuna cevapsız kaldıklarını söyler (B. Russell, 2019 32). Yani Russell'ın emin olduğu tek şey gerçek bir masanın görüldüğü şey olmadığıdır ve bu durum çeşitli varsayımlar ortaya çıkarır (B. Russell 2019: 33). Russell, bu varsayımlar hakkında şunu belirtir:

Leibniz bize onun bir ruhlar topluluğu olduğunu söyler; Berkeley Tanrı’nın zihnindeki bir ide olduğunu söyler; ağırbaşlı bilim de şaşırtıcılıkta onlardan geri kalmaz ve masanın, zorlu bir devim içindeki elektrik yüklerinin büyük bir birimi olduğunu söyler.

Bu şaşırtıcı olasılıklar arasında, şüphe de ortaya çıkıp belki de masa diye hiçbir şey olmadığını öne sürer. (B. Russell 2019: 33)

Russell’dan aktardıklarımıza göre epistemolojide dış dünyadaki nesnelerin gerçekliğin kendisi olup olmadığı konusunda her ne kadar belirli tarafları tatmin edici yanıtlar verilmiş olsa da herhangi bir kesin sonuç çıkamamıştır denilebilir. Yine de dış dünya hakkında en güvenilir bilgileri, biliminde yönteminin kaynağı olduğu için deneyci tutum verir. Çünkü insan doğası gereği anlığa ve bilince sahip bir canlıdır. Bilinçli olan insan dış dünya hakkında bir bilinç içeriğine yani tasarıma sahiptir ve bu tasarımlar çoğunlukla duyular aracılığıyla elde edilir. Böylelikle kazanılan tasarımlarla bilinç içerikleri, dolayısıyla dış dünyaya dair deneysel bir bilgi elde edilir. Fakat bu tasarımlar yani bilinç içerikleri dış dünyanın kendisi değil bir anlamda yansımasıdır (A. Denkel, 2011 28). Fakat burada algılanan ve gerçek olan arasında bir ayrım ortaya çıkar. Yansıma olan bilinç içerikleri yani algılanan, deneyimlenen gerçeğin kendisi midir? Denkel bu durum hakkında, bilinç içerikleri ve gerçekliğin ayrımı yapıldığı andan itibaren deneysel bilgi için şunu belirtir: “Bir kez anlık içerikleri dış dünyadan ayırt edildikten sonra, insanın tasarımlarından, yani anlık içeriklerinden bağımsız olarak dış dünyaya doğrudan açılması ve onu böylece doğrudan tanınması deneysel açıdan olanak dışı kalmaktadır.” (A. Denkel 2011: 29). Çünkü yine Denkel’e göre: “İnsan, dış dünyanın deneysel bilgisi konusunda duyu deneyleri ve algısı ile kesin olarak sınırlanmış bir varlıktır.” (A. Denkel 2011: 29). Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda deneysel bilginin dış dünya hakkında doğru olup olmadığını sınamak zordur. Eğer dış dünyaya dair bilginin doğruluğu, deneysel bilgi olup olmadığına bağlı olarak sınırlırsa şu söylenebilir: Örneğin hava bugün güneşli dediğimizde bu bilgi deneyime bağlı ise bilginin deneysel açıdan doğruluğunu deneysel olmayan bir varsayıma dayandırmaktayız. Bu varsayımı açıklayacak olursak, bu durum havaya baktığımızda elde ettiğimiz algının gerçekliği olduğu gibi yansıtıyor olması gerektiği varsayımdır. Yani Denkel’e göre deneysel bilginin dış dünya hakkında bir bilgi olması aslında deneysel olmayan bir varsayımı temel almaktadır (A. Denkel 2011: 30-31).

Dış dünyaya dair bilgi elde etmenin ve elde edilen bu bilginin

doğruluğunu sınamanın yani eldeki bilginin gerçekliğe karşılık gelip gelmediğini gösterebilmenin zorluğu problemi felsefede genel olarak gerçekçilik (*realism*) ve gerçeksizcilik (*anti-realism*) olmak üzere iki akım ortaya çıkarır. Gerçekçilik dış dünyanın bilgisine erişilebileceğini fakat deneyimlenen bir nesnenin algı içeriğindeki halinin o nesnenin gerçek halinden farklı olduğunu öne sürer. Yani algıdaki nesne, algılanan nesnenin gerçek halinin yalnızca bir tasarımıdır ve dil, algı, bilgi ve bilimin görevi, dış dünyayı tasarımlamaktır. Gerçeksizcilik ise dış dünyanın asla erişilemeyeceği olduğu yönündedir. Gerçeksizcilik dilin, algının ve bilginin içeriği ile dış nesne arasındaki ayrımı kabul etmez. Çünkü insan, algıladığı nesnenin ötesini bilemez. gerçeksizciliğin altyapısını oluşturan ise epistemizmdir (A. Denkel 2003c: 500-501).

2. Epistemizm

Algıladığımız şeyleri sanrı ve gerçek arasında ayırabiliyor oluşumuz dünyanın tekbenciliğin (*solipsism*) betimlediği gibi olmadığını kanıtlayarak Tekbencilik yaklaşımını zayıflatır. Sanrı olmayan bir kavrayış, algılayış; kavranılan, algılanan şeyden ayırt edilebilmelidir. Çünkü örneğin bir kâğıdı algımlarken kavranılan şey dış ve nesnel bir kâğıtken, kavrayış, öznel ve anlıksaldır. Denkel'e göre bilgi, bu kavranılan şeylerle ilgili olan kavrayışlardır (A. Denkel 2003b: 475). Kavrayış ve kavranılan şeyi birbirine karıştırma, birbiriyle örtüştürme sonucu idealizm ortaya çıkar. Bu örtüştürmeyi ikiye ayırarak örnekler ileri sürülebilir.

Kavrayışı kavranılanla örtüştürerek öznel zihin içeriklerini dış nesnellığe yansıtan Pythagorasçılar şeylerin düzeninin sayılarla ifade edilebileceği için düzeni sayılar aracılığıyla kavrarız derken Elealılar kavrayışı ve kavranılanı aynı şey olarak görerek düşünülebilen her şeyin bir varlık olduğunu, var olmayan bir şeyin düşünölmeyeceğini öne sürer. Platon'un nesnel idealizmi ile birlikte doruğa ulaşan bu yaklaşım 19. Yüzyılda tekrar canlanmıştır (A. Denkel 2003b: 476). Bir örnek verecek olursak Heisenberg'in çağdaş fiziğin kesinlikten ve somutluktan uzaklaştığı ve modern fiziğin parçacıklarının soyut şeyler olduklarını öne sürmesi onun Pythagorasçı – Platoncu bir tutum benimsediğini gösterir. Çünkü bu düşünce biçimi parçacıkların soyut olarak kavranıyor oluşunun somut olarak gözlemlenemeyeceği ve soyut bir kavrayış olduğundan dolayı soyut şeyler olması gerektiği tam olarak kavrayışı kavranılanla örtüştürmedir (A. Denkel 2020: 289-290).

Bu örtüştürmeyi tam tersi bir biçimde yani kavranılanı kavrayışta eritme tutumuna ise Denkel, epistemizm (bilgiselcilik) adını verir. Epistemizm, dış dünyanın nesnel gerçekliğini, öznel zihin içeriklerine bağlar. Bu akımın kurucusu Descartes iken en tutarlı savunucusu da Berkeley’dir. Örnek verecek olursak Berkeley’in “Esse est percipi” (Var olmak algılanmaktır) uslamaması tam olarak epistemist bir uslamamadır. Epistemizmle ilgili Denkel burada önemli bir ayırım yapar: Eğer epistemizm, Descartes ya da Kant’ta olduğu gibi algısal gerçekçilik ile karıştırılmamışsa ya tekbenciliğe ya da öznel idealizme, sonuçta idealist bir ontolojiye ulaşır (A. Denkel 2003b: 476). Buradan hareketle de epistemizmin ontolojik bir görüş olduğu sonucuna ulaşılabilir. Çünkü epistemizm, gerçekliğin yalnızca bilgimiz dahilinde gerçeklik olduğu görüşündedir. Yani bir varlığın bilgisi yalnızca kavranılabildiği kadar vardır ve varlığın bilinebilirliğinden farklı bir doğası olamaz (A. Denkel 2003b: 477). Oysaki burada Denkel’e göre bir hata vardır: Varlığın bilinebilirliğinden farklı bir doğaya sahip olup olmadığı da bilinemeyecektir ve bu durumda epistemizmin kendi kendisini de yadsıması gerekir. “Kavrayış kavranan şeyle karıştırılıyor olmasa, kavrayışın nitelikleri, kavrayıştaki sınırlılıklar, kavranan şeyin kendisine yüklenmezdi. Çünkü bir açıklamanın doğru olması, *açıklamanın* kendi doğasına özgü özelliklerin *açıklanan* şeye yüklenmesini geçerli kılamaz. Doğru olan bir algının *kendi* özelliklerini, algılanan şeye yüklemek geçerli olamaz.” (A. Denkel 2003b: 477). Çünkü algının doğru olması, algılanan şeyin algı gibi zihinsel olması gerektiği anlamına gelmez. Kavrayışın sınırlılık ve niteliklerinin kavranılan şeyde de bulunduğunu savunabilmek için, bunu kavrayıştan bağımsız bir şekilde temellendirmek gerekmektedir (A. Denkel 2020: 291). İşte epistemizmin en büyük hatası varlığa dair bilgiyi deneyle edinerek bilgimiz dahilinde tanıyabileceğimize rağmen, bilgiyi ve varlığı, kavrayış ve kavranılanı birbiriyle aynı kabul etmektir. Epistemizm’in daha iyi anlaşılabilmesi için şu iki sava göz atılabilir:

- A) Varlık, ancak onu bilebileceğimiz ölçüde ve onun bilgisi çerçevesi içinde söz konusu olabilir.
- B1) Bilgi içeriğinin ötesinde ve dolayısıyla da onun dışında kalan kendiliğindeki bir varlık (anlıktan bağımsız bir gerçeklik) söz konusu olamaz.
- B2) Kendiliğindeki varlık (dış gerçeklik) söz konusu olsa bile bilinemez.

C) Bilinen, yani bilginin konusu, kendiliğindeki varlık (dış gerçeklik) olamaz. (Denkel, 2003c: 500).

Denkel'e göre tutarlı fakat aşırı olan epistemizm, A önermesinden B1 önermesini çıkartarak C sonucuna ulaşır. Yumuşatılmış epistemizm ise A önermesinden B2 önermesinin çıkartarak C sonucuna ulaşır. Aşırı epistemizm, dış gerçekliğin var olamayacağını savunurken, yumuşatılmış epistemizm, dış gerçeklik var olsa bile bilginin konusu olamayacağını savunur (Denkel, 2003c: 501). Yani biri olumsuz diğeri olumlu iki adet sav elde etmiş olduk. Var olduğu söylenebilenin yalnızca bilgi içeriğinin, algının dünyası olduğunu öne süren olumlu savdır. Bu sava göre gerçeklik bilebildiğimiz ölçüde var olabilir. Olumsuz sav ise bu savın doğruluğundan çıkartılır. Bu sava göre bilginin ötesinde bilgiden, anlıktan bağımsız nesnel bir varlık ya da gerçeklik bilinemez (Denkel, 2003a: 466).

Buradan hareketle diyebiliriz ki epistemizm dış gerçekliğin varlığını ya yadsır ya da bilinçten bağımsız olduğu düşüncesini reddeder. Bilinçten bağımsız nesnel bir dış gerçekliği reddeden, bilinç ve dış gerçekliği birbiriyle örtüştüren epistemizm bu noktada tekbencilik veya öznel idealizm içerir (A. Denkel 2003a: 465-466). Tekbencilik ya da idealizm ile örtüşmek istemeyen epistemistlerden bazıları ise pozitivist ve pragmacı yansız tekçilikleri benimseyerek, varlığın nesnel duyu verilerinden oluştuğunu, bu duyu verilerinin anlıksal ya da fiziksel olmadığını öne sürerler. Bu da onları tekbencilik ve öznel idealizmin karşılaştığı sıkıntılar ağına düşürür. (A. Denkel 2003a: 467). Denkel bu sıkıntıları gidermek için epistemistlerin şu iki soruyu yanıtlaması gerektiğini öne sürer:

(i) Yaşamımız boyunca bilincimize akıp duran bu algı; bu duyum nereden kaynaklanıyor? Her istediğimiz algıyı algılayamadığımıza ve algı da istencimizden bağımsız bir düzen ve tutarlılığa sahip olduğuna göre, bunu biz kendimiz yaratıyor olamayız. Öyleyse, algının nedeni nedir?

(ii) Algının, üzerinde düşünüldüğünde şaşkınlık uyandıracak ölçüde bir düzenliliği ve tutarlılığı vardır. Örneğin aynı yere baktığımızda aynı şeyi görürüz. Aynı şeyin kimi nitelikleri hiç değişmez: 'Limon' adıyla bağdaştırdığımız ve göze sarı görünen o nesne dilimize de ekşi gelir. Kalınken giderek incelirmiş gibi görünen metal parçalarının ucu dokunma duyusuna sivri ve keskin gelir. Duman olan yerde ateş de buluruz. Bütün bu düzen ve tutarlılık tek tek bizler dışındaki tüm insanlar için de geçerlidir. Aynı yerde

hepimiz aynı şeyi görürüz. Algı ve bilginin doğruluğunu bile bu düzene dayanarak saptarız. Şimdi eğer algı bir dış nesnel gerçekliği yansıtmıyorsa, bu düzen ve tutarlılık neden dolayıcıdır? (A. Denkel 2003a: 467-468).

İdealizm gibi ‘su katılmamış’ epistemizm, bu iki soruyu Tanrı’nın ve dinin arkasına sığınarak yanıtlar verir ve bu sayede tekbencilikten kurtulur. Ancak yine de verdikleri yanıtlar Tanrı ve dinin arkasına sığınmak açısından felsefi değildir. Pozitivizm ise bu soruları yasaklı sorular olarak görür. Dilci Felsefe adı altında bu soruların anlamsız sorular olduğunu, daha güncel tarzda ise bu soruların modasının geçmiş sorular olduğunu öne sürerek sorulardan kaçır. Oysa ki Denkel’e göre bu sorular felsefenin en önemli sorularındandır ve pozitivizm bu sorulardan kaçarak felsefe yapmaktan da kaçır. Bu kaçışın sonucu da tabii ki tekbenciliktir. Eğer epistemizm, tekbencilikten kurtulmak için kendini yumuşatarak gerçekçiliğe karşı ödün verirse ortaya Denkel’in ‘minimal gerçekçilik’ adını verdiği görüş çıkar (A. Denkel 2003a: 468). Yine Denkel’e göre adının gerçekçilik içeriyor olması epistemist bir görüş olmadığı anlamına gelmez (A. Denkel 2003a: 468).

Minimal gerçekçiliğin tekbencilik ve öznel idealizmden farkı, dış gerçekliği onaylamasıdır. Fakat buna rağmen epistemist halinden öden vermeyerek dış gerçekliğin doğasının bilinemeyeceğini öne sürer. Denkel bunun da çelişik bir görüş olduğunu göstermek için üç adet önerme öne sürer:

- “1- Algı içeriği, düzenli ve tutarlı olan zengin bir çeşitlilikten oluşur.
- 2- Algının nedeni dış gerçekliktir.
- 3- Algı içeriğinin düzen ve tutarlılığı, ona neden olan dış gerçekliğin düzen ve tutarlılığını yansıtır.” (A. Denkel 2003a: 469-470).

Minimal gerçekçilik bu önermelerden 1 ve 2’yi onaylamasına rağmen 3’ü reddeder. Denkel’e göre bu çelişiktir. Çünkü dış dünyada bir düzen ve tutarlılık vardır. Algıya gelen nesnelerin düzen ve tutarlılığı aynı şekilde dış gerçeklikte de bulunması gerekir ve dış dünya ve algıdaki dünyanın ayrımı doğru bir ayrım olamaz. Çünkü algı ve dış gerçeklik arasında bir karşılıklılık yani nedensellik bağı vardır (A. Denkel 2003a: 469).

Özetle daha önce de belirttiğimiz gibi gerçeksizciliğin altyapısı olan epistemizm, gerçeksizcilik çatısı altında en uç noktada tekbencilığe, yumuşatıldıkça öznel idealizm, yansız tekçilik gibi tutumlara dönüşür

(A. Denkel 2003c: 501). Epistemizm savunucularının kendilerinden ödün vermeyi reddederek tekbencilik ya da öznel idealizm çatısı altında olmaktan kaçınmaları çelişkiden kurtulamayacaklarını göstermektedir. Oysaki Denkel'e göre "Tekbencilik veya İdealizm dışında, çelişkisiz bir Epistemizm'e yer yoktur." (A. Denkel 2003a: 473).

Sonuç

Görüldüğü gibi, dış gerçeklik hakkında ortak bir uzlaşma söz konusu değildir. Gerçekçilik ve gerçeksizcilik akımlarının tartışmaları bu konu hakkındaki en hararetli tartışmalardır denilebilir. Fakat gerçeksizciliğin temelinde yatan epistemizmin çelişkili olmasına rağmen bunca yıl varlığını sürdürebilmesi ve kendine azımsanamayacak kadar taraftar toplamış olması hayranlık uyandırıcıdır. Epistemizm, kavranılanı kavrayışta eriterek örtüştürmeleri nesnelliği öznelliğe dönüştürerek dış gerçekliği öznelleştirir. Kavrayış ve kavranılanı birbiriyle örtüştürme yani kavrayışın özelliklerini kavranan şeye yüklemek Denkel'e göre hatalıdır. Çünkü doğru bir algının özelliklerini algılanana yüklemek ve algının doğru olması algılananın algı gibi zihinsel ve öznel olduğu anlamına gelmez. Epistemizm'in sonucunun tekbencilik veya öznel idealizme ulaşmak zorunda oluşu tam olarak bundan dolayıdır. Fakat Denkel'in sıkı bir şekilde eleştirdiği nokta epistemizm savunucularının kendilerinden bu ödünü vermeyerek tekbencilik veya öznel idealizm çatısı altında olmayı reddetmeleridir. Tekbencilik veya öznel idealizmle örtüşmek istemeyen pozitivist ve pragmacı yansız tekçilikleri benimseyen epistemistler tekbenci ve öznel idealizmin düştüğü sorunlardan kurtulduklarını zannetmiş olsalar da aynı sorunlara düşmüşlerdir. Duyumların ve algının bir düzenliliğe ve tutarlılığa sahip olduğu, nesnelerin herkesçe aynı duyumlara ve algıya neden olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Algının, bu düzen ve tutarlılığın nedeninin ne olduğunu yanıtlamak felsefenin bir görevidir. Berkeley gibi epistemistler bu soruya karşı Tanrı'nın ve dinin ardına sığınarak felsefi olmayan yanıtlar vererek kendisini kurtarmış olsa da özellikle pozitivizmi benimsemiş epistemistler bu sorulara bahaneler bularak yanıtlamaktan kaçmıştır. Tekbencilik veya öznel idealizmden kaçmak için bu sorulardan kaçmış olmaları sonlarının yine buna bağlandığı gerçeğini değiştirmez. Denkel'e göre bu sondan kaçınmak için epistemizm gerçekçiliğe karşı ödün vermek zorundadır ve bunun sonucu olarak minimal gerçekçilik ortaya çıkar. Fakat minimal gerçekçilikte çelişkilerden kurtulabilmiş değildir. Her ne kadar

yumuşatılmış bir epistemizm olsa da bu sorulara verdiği yanıtlar çelişki içermektedir. Oysa ki epistemizmin çelişkiden kurtulabilmek için bu soruları yanıtlayamıyor oluşunun nedeni yine epistemizmin kendisinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Tekbencilik veya İdealizme ulaşmayan çelişkisiz bir epistemizm var olamaz.

Kaynakça

1. Arslan, Ahmet (2021). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Serbest Akademi.
2. Cevizci, Ahmet (1999). *Paradigma: Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
3. Denkel, Arda (2003a). “Minimal Gerçekçilik”, *Düşünceler ve Gereçekler*, Haz. Derya Karagöz-İjlal Kastal, İstanbul: Doruk Yayımcılık, s. 465-474.
4. _____ (2003b). “Epistemizm”, *Düşünceler ve Gereçekler*, Haz. Derya Karagöz-İjlal Kastal, İstanbul: Doruk Yayımcılık, s. 475-498.
5. _____ (2003c). “Bilgi ve Nesne-1: Epistemizm ile Gerçekçilik Arasında Çağdaş Tartışmalar”, *Düşünceler ve Gereçekler*, Haz. Derya Karagöz-İjlal Kastal, İstanbul: Doruk Yayımcılık, s. 499-534.
6. _____ (2011). *Bilginin Temelleri*, İstanbul: Doruk Yayımcılık.
7. _____ (2020). *İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*, Haz. Ayşegül Denkel, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
8. Russell, Bertrand. (2019). *Felsefe Sorunları*, Çev. Vehbi Hacıkadıroğlu, İstanbul: Say Yayınları.